

‘Het basisonderwijs is de periode waarin kinderen hun zelfbeeld ontwikkelen. Als een kind daar (impliciet) leert dat het er niet bij hoort, is dat nog veel ingrijpender dan wanneer ze racisme ervaren in de pubertijd.’

Naima Charkaoui, politicologe

TEKST
Emma De Smet

FOTO'S
Guy Puttemans

Naima Charkaoui

‘Praat over racisme op school, doe er iets mee en laat het niet etteren’

Stel je een gevaarlijk kruispunt voor. Telkens opnieuw botsen auto's, vallen fietsers, worden voetgangers aangereden. De mensen stappen na het ongeval verdwaasd weg. Er komt geen ambulance, niemand geeft verzorging of troost. Op het kruispunt hangen wel spandoeken: "We eisen dat het kruispunt veiliger wordt." Met dit beeld beschrijft Naima Charkaoui hoe het voelt om slachtoffer te worden van racisme in het boek *Racisme: Over Wonden en Veerkracht*. Daarin roept de politicologe, gespecialiseerd in kinderrechten en diversiteit, ons op om meer aandacht te hebben voor de slachtoffers van racisme. Want racisme doét iets met mensen.

Is de basisschool voor kinderen met een migratieachtergrond soms het gevaarlijke kruispunt dat je beschrijft? Worden ze er vaak getroffen door racisme?

Meer dan we denken. Ik hanteer een brede invulling van racisme, voor mij is het een ijsberg. Aan de top van die ijsberg vinden we de expliciete, strafbare uitingen van racisme: uitsluiting, haatspraak, geweld. Die uitingen zien we soms op de basisschool, maar zijn gelukkig eerder zeldzaam. Wanneer iemand niet naar een feestje mag komen omwille van zijn of haar huidskleur is dat bijvoorbeeld uitsluiting.

Maar onder de waterlijn van de ijsberg vind je nog heel wat andere impliciete en vaak onbewuste vormen van racisme. Het is vooral deze

vorm van racisme die we vinden in het basisonderwijs, ook onder leraren. Onderzoek toont bijvoorbeeld aan dat veel leraren onbewust lagere verwachtingen hebben van kinderen met een migratieachtergrond. Dat is problematisch, want leraren gaan dan minder interactie aan met die leerlingen, waardoor ze minder leeransen krijgen. Een andere vorm van impliciet racisme is het repressieve thuistalenbeleid dat veel scholen voeren. Anderstalige kinderen worden op de vingers getikt of zelfs gestraft wanneer ze hun thuistaal op school spreken. Dit lijkt op het eerste zicht misschien geen racisme, maar eigenlijk geef je zo sommige kinderen de boodschap dat hun moedertaal, toch een groot deel van hun persoonlijke identiteit, abnormaal is en gebannen moet worden.

>>

‘Er is al heel wat onderzoek gebeurd naar racisme, maar wat we daaruit leren vindt nog veel te weinig zijn weg naar onze scholen. Het zijn nog te vaak de individuele leraren die het verschil moeten maken.’

Naima Charkaoui, politicologe

» **Kampen we in Vlaanderen dan met een probleem van racistische leraren?**

Ja en nee. Ik vind het cruciaal om te onderscheiden tussen enerzijds racistisch zijn en anderzijds een racistische uitspraak doen of een racistische handeling stellen. Er is een groot verschil tussen gedrag en intentie. Het overgrote deel van onze leraren heeft het beste voor met leerlingen en is niet racistisch; hun intentie is goed. Toch zijn hun handelingen of uitspraken soms racistisch, terwijl ze dat niet zo bedoelen of het zelfs goed bedoelen. Denk maar aan positieve stereotypen. Wanneer een leraar aan een Afrikaanse leerling vraagt om een dansje voor te doen “omdat mensen met Afrikaanse roots veel ritme hebben,” is dat meestal goedbedoeld. Toch is het een racistische uitspraak, want je duwt die leerling in een hokje waar hij of zij mogelijk helemaal niet in thuis hoort.

Kunnen jonge kinderen die impliciete vormen van racisme detecteren?

Jammer genoeg kunnen ze dat heel goed. Wie denkt dat kinderen kleurenblind zijn, heeft het

mis. Denk maar aan het zogenaamde ‘poppenexperiment’ (bit.ly/Poppentest). In dat experiment krijgen kinderen een zwarte en een witte pop voor zich, op de huidskleur na identiek. De onderzoekers vragen welke pop zij het slimst, liefst of mooist vinden, en welke pop het stoutst. Zowel witte als zwarte kinderen hebben in het experiment een voorkeur voor een lichtere huidskleur. Je zou verwachten dat kinderen een voorkeur hebben voor hun eigen groep, maar ook zwarte kinderen kiezen overwegend voor de witte pop bij de vraag wie het slimst is.

Dit toont aan hoe kinderen zich racisme eigen maken, ook al zijn ze zich daar niet altijd bewust van. Jonge kinderen leren door te observeren, pikken constant dingen vanuit hun omgeving op. Impliciete vormen van racisme zijn dus des te venijnig, want het kind krijgt stereotypen en vooroordelen aangeleerd en neemt ze aan als waar.

Hoe ingrijpend is racisme voor jonge kinderen?

Racisme slaat diepe wonden, het is nefast voor de persoonlijke ontwikkeling van een kind. Het

basisonderwijs is de periode waarin kinderen hun zelfbeeld ontwikkelen. Als een kind daar (impliciet) leert dat het een buitenbeentje is of er niet bij hoort, is dat nog veel ingrijpender dan wanneer ze racisme ervaren in de pubertijd.

Ondanks die diepe wonden, blijven slachtoffers van racisme op school vaak verdoemd achter. Wat bedoel je daar precies mee?

Stel dat een jongetje bij de meester gaat klagen dat Emma uit zijn klas niet met hem wil spelen omdat hij bruin is. De kans is heel groot dat de leraar Emma bij zich zal roepen om het incident te bespreken en haar misschien te berispen. Dat ook het slachtoffer behoefte heeft aan een gesprek, wordt vaak vergeten. Hoogstens krijgt de leerling te horen dat “hij het zich niet moet aantrekken.”

We kunnen leraren niks verwijten, want ze missen methodieken en praktische handvaten om slachtoffers van racisme op te vangen. Wanneer je als leraar tips zoekt over hoe om te gaan met racisme in de klas, zijn die vaak enkel gericht naar de daders: “Hoe spreek je iemand aan op zijn of haar racistisch gedrag?” of “Wat kan je doen tegen stereotypen die leven bij leerlingen?” Over hoe je bijvoorbeeld kan detecteren of een leerling afziet van racisme, vind je veel minder. En dat terwijl er wel duidelijke signalen zijn.

Welke zijn die signalen dan?

Er bestaan enkele strategieën die slachtoffers van racisme gebruiken om hun pijn te verwerken. Doordat we die strategieën niet herkennen, brengen ze het slachtoffer meestal nog meer in de problemen of veroorzaken ze nog meer kwetsuren. Agressie is daar een bekend voorbeeld van. Achter agressie schuilt vaak een (racistisch) trauma, maar een slachtoffer van racisme dat gewelddadig reageert krijgt vaak zelf de schuld van het incident. Het kind krijgt zo nog meer het gevoel er niet bij te horen, een vicieuze cirkel. Een andere gevaarlijke verwerkingsstrategie is de ‘kameleon’. Sommige kinderen doen heel hard hun best om erbij te horen en elke verwijzing naar hun afkomst te verbergen: krullen stijlen, niet willen dat de moeder met een hoofddoek naar school komt ... Een kind dat het gevoel heeft een stuk van zijn identiteit te moeten verbergen, voelt zich uiteraard niet goed in zijn vel.

Die signalen herkennen zou een grote eerste stap zijn naar het ondersteunen van slachtoffers van racisme. Daarvoor hebben leraren natuurlijk methodieken en praktische handvaten nodig, en die missen we op dit moment nog.

Hoe komt dat?

Er was de laatste jaren weinig aandacht voor racisme. Van bovenaf hebben we lang gehoord dat racisme een ingebeeld probleem is, dat het “toch allemaal zo erg nog niet is.” Maar ook van scholen zelf uit is er weinig vraag naar info rond racisme. De focus van scholen ligt op diversiteit, op omgaan met verschillende culturen en niet op de uitsluiting die vaak met deze diversiteit samengaat. Veel mensen zijn ervan overtuigd dat racisme niet bestaat op hun school. Zolang we als maatschappij niet inzien hoe groot het probleem van racisme is, zullen we nog lang mogen wachten op grote actieplannen of projecten van bovenaf. Er is nochtans natuurlijk al heel wat onderzoek gebeurd en er bestaan organisaties zoals “Scholen zonder Racisme,” maar wat we daaruit leren vindt nog veel te weinig zijn weg naar onze scholen. Het zijn nog te vaak de individuele leraren die het verschil moeten maken.

Hoe kan een leraar het verschil maken?

Eén leraar kan enorm veel betekenen; ik geloof echt dat we de bal van onderuit aan het rollen moeten krijgen. Voor veel mensen is racisme een moeilijk thema om te bespreken. We voelen ons als wit persoon niet comfortabel om erover te praten, of we zijn bang van de emoties die zo’n gesprekken kunnen uitlokken. Daarom denken veel leraren: “Ik toon een film over racisme, en daarmee is de kous af.” Maar dat is gewoon niet genoeg. Racisme moet bespreekbaar worden op school, anders zullen de slachtoffers de wonden ervan blijven meedragen. Mijn boodschap is dan ook eenvoudig: Praat over racisme, doe er iets mee en laat het niet etteren. Het debat moet gevoerd worden op onze scholen, en één iemand is genoeg om het debat in gang te steken. Je zal zien dat je snel anderen meekrijgt.

Diversiteit is meer dan huidskleur alleen

“Diversiteit in onze samenleving, dus ook in onderwijs, is een realiteit. We kijken naar scholen vanuit een allesomvattende visie op diversiteit. Als COV erkennen en respecteren we kinderen en volwassenen op school in hun volheid, hun complexiteit en hun diversiteit.” Dat is één van de krachtlijnen die het COV opstelde na het congres in 2018, en waarvoor we ons met z’n allen engageren.

Dit artikel dekt slechts een deel van de lading van die krachtlijnen, want diversiteit is meer dan huidskleur alleen. Het is ook verder kijken dan de achterhaalde onderverdeling tussen jongens en meisjes, dat lezen jullie al in de Basis van september 2020. Het is ook geloven dat iedereen zijn steentje kan bijdragen op school, ook al heb je daarvoor soms een duwtje in de rug nodig. Dat bewijst hulpjuf Denise in de Basis van november 2019. Het is aandacht hebben voor wie elke maand de eindjes aan elkaar knoopt, met de hulp van Cindy en Nele van Netwerk Tegen Armoede in de Basis van december 2020.

<http://bit.ly/Basis0920>
<https://bit.ly/HulpjufDenise>
<https://bit.ly/ArmoedeOnderwijs>

